

Сталне поставке Музеја рударства и металургије у Бору

Музеј рударства и металургије у Бору једна је од првих културно-научних установа ове врсте у оквиру музејске мреже Србије. Према својој основној концепцији проучава развој рударско-металуршке делатности од праисторије до данас и то кроз више научних дисциплина, тежећи при томе да човек буде у средишту процеса развоја рударства и металургије и да осветли повратни утицај развоја ове привредне гране на целокупан живот човека и средине у којој се развија.

Прва музејска поставка у Бору отворена је 1951. године ангажовањем Иницијативног одбора за отварање музеја, који је основан крајем 1950. године, на иницијативу Градског одбора Савеза бораца у Бору. Поставка је проширена и обновљена 1955. г.

Музеј у Бору је почео са радом 1961. године, када је оснивач, Скупштина општине Бор, поставила прве стручњаке, квалификоване музеологе.

Од свог оснивања 1961. године, Музеј у Бору радио је као комплексни народни музеј на прикупљању, чувању, изучавању и излагању покретних културно-историјских споменика Бора и околине. Богата рударско-металуршка традиција овог краја, као и сама врста музејског материјала, наметнули су потребу за специјализованим музејом са основном концепцијом проучавања развоја рударско-металуршке делатности у тимочком еруптивном басену од праисторије до данас. Упоредо са развојем Музеја богаћени су и музејски фондови и збирке. Данас Музеј у својим збиркама има преко 16000 предмета.

Циљ Музеја је био да се постигне јасна дефинисаност задатка, садржаја и организованости, а самим тим и јасна пројекција културног и научног рада Музеја. Развијајући се у правцу овако постављене концепције, Музеј у Бору је званично променио свој назив у Музеј рударства и металургије крајем 1972. године. Тиме је постао специјализована установа у групи тех-

ничких музеја, која се бави проучавањем развоја рударско-металуршке делатности.

Развој рударства и металургије на подручју Тимочке крајине започео је још од најранијих времена пре око 6000 година и све до данас давао је основни тон целокупном економском, социјалном и културном кретању ове области. Тај утицај манифестовао се и у стварању специфичне материјалне културе, избору места за становање, изради специјализованих алатки, као и у формирању посебних обичаја.

Музеј је у истраживању и при презентовању материјалног развоја једне од најзначајнијих производних делатности рударства и металургије, организовао и друга истраживања, укључујући: археологију, етнологију, историју, геологију, историју уметности, а у последње време и нове дисциплине као што су архрометрија и металургија. Ова сложена истраживања изводе се у сарадњи са другим научним и културним установама као што су: Археолошки институт, Етнографски институт, Институт за бакар, Филозофски факултет у Београду, Технички факултет у Бору, Народни музеј у Београду, Етнографски музеј у Београду итд.

Музеј према својој основној концепцији проучава развој рударско-металуршке делатности на тлу Србије од праисторије до данас. Обухвата четири сталне поставке које представљају интерпретацију садржаја према својој основној концепцији:

- Историјски развој рударства и металургије од праисторије до данас
- Парк-музеј – музеолошка поставка рударства, металургије и машинства на отвореном
- Историјско-етнографска поставка у Конаку кнеза Милоша у Брестовачкој бањи
- Изложба скулптура Уметничке колоније "Бакар" у Галерији Колоније

Поставка која приказује историјски развој рударства и металургије од праисторије до данас налази се у згради Музеја у Дому културе.

На око 400 м² дат је хронолошки преглед развоја рударства и металургије од праисторије до данас, где су представљени најстарији алат и опрема нађена у Рудној Глави, праисторијском рудокопу у североисточној Србији. Преглед ове поставке презентираан је с више од 1200 музејских предмета: рударски алат, делови рударске опреме, народне ношње, накит, новац, керамика, оригинални документи и факсимили, фотодокументарна грађа, оружје, уметничке слике, скулптуре, макете, уводне легенде, цртежи и скице, археолошка карта и карта рудног богатства.

На археолошком локалитету Рудна Глава пронађени су настарији алат и опрема који су коришћени у ове сврхе: камени рударски батови од речних облутака, керамичке посуде које су служиле за технолошку обраду ископане бакарне руде азурита и малахита, као и изузетни примерци керамичких жртвеника.

Налази из Злотске пећине односе се на време од енеолита до гвозденог доба: шила, длета секире, алатке од јеленских рогова и кости, камено и кремено оруђе, бакарне игле, керамика и други предмети за свакодневну употребу.

Старије гвоздено доба (700–500 г. п. н. е.) представљено је керамиком, оруђем од костију, бронзе и гвожђа, накитом од костију, броне, стаклене пасте.

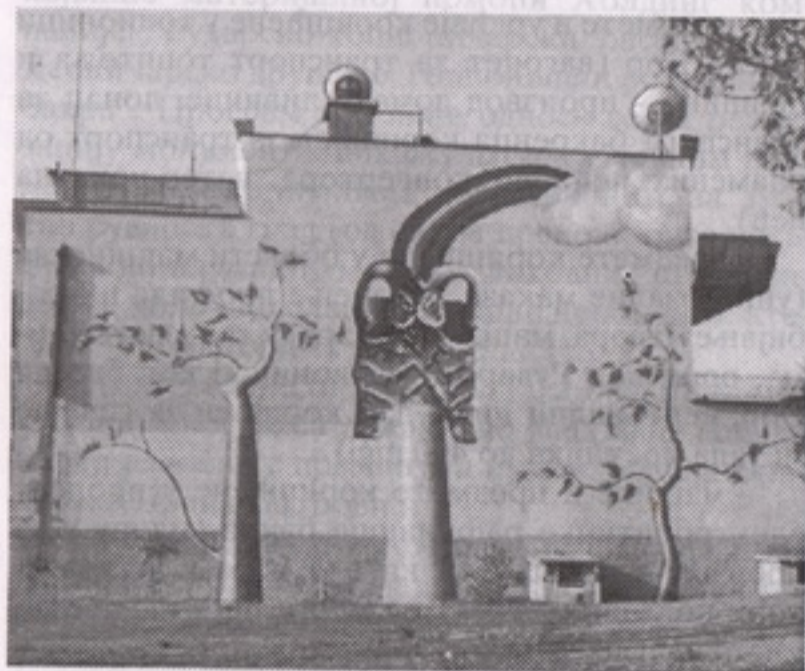
Антички период (III–IV в. п. н. е.) представљен је покретним материјалом са локалитета Краку лу Јордан код Кучева, локалитета од значаја за металургију, који је и један од већих металуршких центара за прераду руде у овој области. Изложене су гвоздене алатке израђене ковањем (крампови, секире, пијуци), керамичке рударске лампе (особене по високој ноzi на којој се налазе), гвоздена конзола и др. Занимљива су и камена корита за дробљење руде, испирање злата, нађена у Глоговици (исти период).

Средњевековни одељак ове поставке представља сажет преглед материјалне културе настале у производно-прерађивачким центрима и насељима рудних области Србије од рановизантијског периода до позног средњег века. Материјал је изложен у две целине:

А. предмети опште материјалне културе (грнчарија, новац, оружје и др.) са ширег простора североисточне Србије у средњем веку

Б. процес и технологија експлоатације рудишта позносредњевековне Србије (алат, опрема, накит и др.)

Недавно је ова поставка проширена предметима који се односе на период новог века и прву половину XX века. Приказани су алат и опрема коришћени претежно у рударству тога времена: рударске лампе, рударске наджве, кожане капе и шлемови, предмети за свакодневну употребу, украсни предмети, новац и врло занимљиве сабље из турског времена. Обухваћена је и фотодокументарна грађа, разни факсимили и оригинална документа о оснивању и оснивачима борског рудника. Поставка укључује бисту Ђорђа Вајферта, једног од оснивача рудника (дело не-

познатог аутора). Приказан је и рударски алат коришћен између два рата, као и предмети личне природе. Период после Другог светског рата представљен је фотодокументарном грађом.

Парк-музеј или Музеј на отвореном отворен је поводом педесетогодишњице проглашења Бора градом. Овај тип музеја обогаћује техничку збирку предметима већих димензија, чиме се илуструје технологија и развој рудника у непосредној прошлости. Парк-музеј на најбољи начин доприноси да се отргне од заборава сећање на стару технологију, а истовремено приказује и развој града који прати технолошки и организациони развој рудника. Поставка садржи предмете, уређаје и машине који су се користили у процесу вађења и прераде руде потребне за добијање бакра и осталих племенитих метала као што су злато, сребро и др. који се јављају као остаци у процесу добијања и прераде бакра.

Сви предмети, уређаји и машине, према области у процесу прераде руде и добијања метала, могу се разврстати на:

- предмете, уређаје и машине из области ру-

дарства (јамска подграда, пнеуматски шински утоваривач "LM 128", прва машина у борској Јами коришћена за израду ходника малих профила, "класа" вагон за превоз људи, пнеуматски утоваривач "Cavo 310" (користи се за утовар и транспорт на откопима, ручни бушећи чекић БД "Пантер" (користи се за специјалне рударске радове), бушилица за истражно бушење, парна локомотива, масивна богата сулфидна руда са површинског копа Бор),

- машину која се користила у процесу флотирања бакра (флотациона машина WEMCO 120x120 UNITEC)

- предмете и уређаје коришћене у топионици РТБ-а Бор (вагонет за транспорт топитеља и прашине – производ домаће ливнице, лонац за транспорт бакренца коришћен за транспорт од пламених пећи до конвертора, ватер-чакетна пећ)

- предмете коришћене у области машинства (универзалне маказе за сечење профила и пробијање отвора, машина за израду таласастог лимана, производ Рударско-топионичарског басена Бор, вертикални циркулар коршћен за сечење метала пречника до 400 mm)

- машине и предмете коришћене у процесу електролитичке рафинације бакра (машина за производњу полазних катода и рам за транспорт полазних катода од места производње до места улагања).

Занимљиво је нагласити да поставка приказује предмете, машине и уређаје који се и данас користе у процесу прераде руде потребне за добијање бакра и осталих племенитих метала.

Може се слободно рећи да ова поставка допуњује сталну поставку која се налази у згради Музеја и то приказом предмета, машина и уређаја из савременог доба.

Поставка у конаку кнеза Милоша у Брестовачкој бањи је историјско-етнографског карактера. Обухвата период прве половине XIX века, период турске владавине до ослобођења Тимочке крајине 1833. године и периода развоја бање у доба кнеза Милоша.

Године 1834. кнез Милош долази у Брестовачку бању са млађим сином Михаилом, у пратњи више чиновника и регуларне и нерегуларне коњичке гарде. Исте године Бању посећују кнегиња Љубица и њен девер Јеврем Обреновић, у пратњи зајечарскога капетана Милутина Петровића Ере (Хајдук-Вељков брат). О овој посети сачуван је запис на једној стени. Посета кнеза

Милоша и кнегиње Љубице имала је за циљ, поред коришћења лековитих бањских извора, и успостављање политичких веза са видинским везиром Хусеин-пашом.

Такође се бележи и 1835. година када кнегиња Љубица поново борави у Бањи са синовима Миланом и Михаилом.

Милош Обреновић је Брестовачкој бањи посвећивао посебну пажњу. У његово време почело се са њеним изграђивањем. Објекти изграђени тада сачувани су до данас у готово непромењеном облику. Сачуван је Милошев конак, намењен за кнежеве боравке, у којем се налази поставка. Подаци углавном говоре да је ова зграда сазидаана после ослобођења 1835. или 1837. г. и то по налогу кнеза Милоша. Међутим, није искључено да је за потребе кнеза и његове фамилије могло бити адаптирано турско здање или да је подигнута зграда на његовим рушевинама. Још за време турске владавине, бања је била позната и коришћена. У њу су долазили имућнији Турци ради лечења и одмора.

Ослобођење од Турака 1833. г. било је за Тимочку крајину од великог значаја. Кнез Милош је у овом крају дочекиван уз велике почести. У Брестовачку бању долазио је уз пратњу гарде и једног броја чиновника, а док је боравио овде водио је уобичајен живот без већих претензија на луксуз. Овде је кнез Милош обављао и своје државничке послове, посебно се интересујући за прилике у овом крају.

Сам Конак кнеза Милоша, у коме је смештена ова поставка, веома је скромног изгледа и упућује тиме на претпоставку да је зидан на брзину и то само за боравак преко лета. У основи је правоугаоног облика, једноставне конструкције са равном фасадом. Кров је покривен ћерамидом с димњацима. Зграда је рађена у бондруку с профилисаним гредама од храстовине на угловима, који истовремено служе као конструктивни и декоративни елементи. Унутра са обе стране налазе се по две собе, мале и ниске, у које се улази из централне просторије. Историјско-етнографска поставка у Конаку кнеза Милоша је управо смештена у овим собама. Прва соба лево од улаза уређена је у турском стилу, по угледу на беговске куће. Становништво Милошеве Србије није се тако брзо ослобађало турског начина живота и навика. Многи су по одласку Турака из Србије куповали њихова имања и куће те су тако преузели од њих не само начин грађења и изглед куће, већ и распоред, унутрашње уређење и опрему. Соба је уре-

ђена са миндерлуцима преко којих су постављени декоративни ћилимови, а уза зид наслоњени су јастуци. Под је од уских чамових дасака, тзв. бродски под, двовисински је, код улаза раван са прагом, а по целој соби је уздигнут за око 15 cm. На поду је такође декоративни ћилим. На средини собе налази се мангал, који је служио за грејање и кување кафе. Обедовало се на синијама, а седело се на миндерлуцима са пуно јастука. Изнад прозора је раф од дрвета на којем су поређани санови, тепсије, свећњаци, метално украшени тањери, филцани и зарфови. Поред прозора је дрвена чинија за пешкир. Соба се користила за ручавање и одмор.

Друга соба лево од улаза обухвата предмете и документе који се односе на кнеза Милоша, кнегињу Љубицу, Јеврема Обреновића и Милутина Петровића Еру, као и историјски документи који се односе на ослобођење Тимочке крајине. У стакленим витринама налази се одело кнеза Милоша и одела музичара шивена по угледу на тадашњу европску моду. Познато је да су кнеза, док је боравио у бањи, увесељавали музичари предвођени Јозефом Шлезингером. Овај део поставке употпуњују и портрети кнеза Милоша, кнегиње Љубице, Јеврема Обреновића, Стефана Стефановића Тенке, рађени у уљу (портрети су копије рађене по оригиналним портретима који се налазе у Народном музеју у Београду). Ту су и фотокопије чланака из тадашњих "Новина Србских", који говоре о њиховим боравцима у Брестовачкој бањи.

Прва соба десно од улаза обухвата делове женске народне ношње с почетка XIX века, мушку и женску градску ношњу, посуђе које се користило тада, женски накит – брош, прстен, минђуше, украсе за главу, пафте, турске новчиће.

Друга соба десно од улаза носи назив "оцаклија" и има за циљ да представи изглед кухиње из 30-их и 40-их година XIX века, као и услове и начин под којима је припремана храна за кнежевину породицу и бањске госте. Из писаних података се сазнаје да није било никаквог сјаја и раскоши, већ да је доминирала скромност (чињеница је да се кнез није много разликовао од осталих имућних грађана).

У централном делу је отворено огњиште над којим су обешене вериге са кофом или бакрачем. Поред огњишта је већи земљани лонац. Ту је дрвени долап за смештај кухињског посуђа и прибора, полица на којој се држе већи дрвени и земљани судови, рафови постављени на зиду на

којима се држе мањи судови, тањери и друго метално посуђе, тепсије.

Поставка у галерији Колоније на репрезентативан начин обухвата скулпторска дела Уметничке колоније "Бакар". Музеј рударства и металургије у Бору основао ју је са циљем да обогати садржаје својих збирки и да допуни своју основну концепцију праћења развоја рударско-металуршке делатности. Ова интернационална уметничка колонија започела је са радом 1985. године и успешно траје захваљујући највише материјалној помоћи Холдинг компаније "Рударско-топионичарски басен Бор – Деоничарско друштво Топионице и рафинације бакра". Програм колоније односи се на реализацију монументалних скулптура у разним племенитим материјалима специфичним за Бор као рударски град (од бакра преко бронзе и месинга до алуминијума). Рад ликовних стваралаца ове колоније одвија се у врло необичном атељеу – у просторима ливнице.

Сваке године од 1. до 31. јула организује се колонија, коју је са успехом до ове (2002) године водио нажалост преминули кустос Музеја Братислав Браца Петровић.

Поставка Уметничке колоније "Бакар" приказује скулпторска дела настала током ових година, односно сачињена је од оних дела које је уметнички савет изабрао за своју збирку. То су она дела која на најбољи начин задовољавају одређене уметничке критеријуме. Од уобичајених портрета до чисте апстрактне форме, поставка Уметничке колоније "Бакар" представља још један увид у развој српске савремене скулптуре.

Сталне поставке, које су саставни део организационе структуре Музеја рударства и металургије у Бору, од изузетног су културно-историјског значаја, не само за људе који живе у овом граду, већ и за оне који желе да сазнају нешто више о самом историјату града Бора и његовом надалеко чувеном руднику. Изузев поставке у конаку кнеза Милоша у Брестовачкој бањи, остале поставке односе се на развој рударско-металуршке делатности којом су се људи, који су живели на овом простору, бавили још од времена праисторије до данас.

Сама специфичност овога града чине Музеј рударства и металургије јединственим у земљи па и шире.

Данијела Ристић